Kharazmi University

Space Economy and Rural Development

Online ISSN: 2588-476x
Homepage: https://khu.ac.ir

A Sociological Analysis of Employment Strategies and Programs in the Last Two Decades: With an Emphasis on Youth Employment

Abbas Zohuri Einoddin [1] | Hamzeh Nozari [2]✉ | Karam Habibpour Gatabi [3] | Mohammad Javad Zahedi Mazandarani [4]

1. Department of Sociology, Faculty of Literature and Humanities, Kharazmi University, Tehran, Iran. E-mail: ab_zohuri@yahoo.com
2. Corresponding Author, Department of Sociology, Faculty of Literature and Humanities, Kharazmi University, Tehran, Iran. E-mail: hnozari@khu.ac.ir
3. Department of Sociology, Faculty of Literature and Humanities, Kharazmi University, Tehran, Iran. E-mail: karamhabibpour@khu.ac.ir
4. Department of Sociology, Payame Noor University, Tehran, Iran. E-mail: m_zahedi@pnu.ac.ir

Article Info

Article type:
Thesis

Article history:
Received 05 September 2025
Received in revised form 14 February 2026
Accepted 09 March 2026
Published online 21 June 2026

Keywords:
Youth Employment,
Employment Programs,
Civil Society,
Employment Policies,
Monitoring and Evaluation.

ABSTRACT

Objective: Designing and implementing employment programs constitutes one of the most important responsibilities of the government in Iran. Various governmental organizations have undertaken numerous initiatives to promote employment; however, statistical evidence indicates that despite the implementation of multiple employment-generation strategies and programs, the employment situation of young people has not improved substantially, and youth unemployment rates remain significantly higher than the national average. This study seeks to explain the factors underlying the success or failure of employment policies and programs implemented during the past two decades.

Methods: This study employs a documentary analysis approach. The analyzed documents include employment action plans, policy reports, and implementation reports related to employment-generation initiatives. Most of these documents were produced by the Islamic Consultative Assembly Research Center, the Ministry of Cooperatives, Labour and Social Welfare, and the Ministry of Sports and Youth. The documents were systematically examined to identify trends in employment policy development and to provide a theoretical interpretation of these changes. Data were coded and analyzed using thematic analysis.

Results: Existing studies in this field can generally be classified into two categories. The first group explains the effectiveness of employment programs primarily through economic growth and investment, arguing that employment initiatives are unlikely to achieve their objectives without sustained economic expansion and increased investment. The second group attributes the limited effectiveness of employment policies to the outdated nature of program titles and intervention frameworks. Through a longitudinal analysis of employment policy documents, this study demonstrates that the titles and frameworks of employment programs have largely been updated over the past two decades. Nevertheless, the findings reveal that the principal challenges affecting the design and implementation of employment programs are a lack of transparency, insufficient monitoring and evaluation mechanisms, and weak institutional coordination.

Conclusions: The study concludes that employment policies and programs suffer from structural weaknesses, including inadequate transparency, ineffective oversight, and poor coordination among relevant institutions, all of which contribute to their limited effectiveness. Enhancing transparency, accountability, and inter-organizational coordination requires establishing a balanced and constructive relationship among the state, the market, and civil society. Such an institutional arrangement can significantly improve the quality and effectiveness of employment policies, particularly those targeting youth employment.

Cite this article: Zohuri Einoddin, A., Nozari, H., Habibpour Gatabi, K., & Zahedi Mazandarani, M.J. (2026). A Sociological Analysis of Employment Strategies and Programs in the Last Two Decades: With an Emphasis on Youth Employment. *Space Economy and Rural Development*, 15 (55), 61-78. http//doi.org/10.22034/serd.2026.10611

© The Author(s)
Publisher: Kharazmi University
DOI: http//doi.org/10.22034/serd.2026.10611

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Employment promotion has long been regarded as a central responsibility of governments, particularly in developing countries facing persistent labor market challenges. In Iran, despite numerous employment-generation programs and policy interventions over the past two decades, youth unemployment has remained substantially higher than the national average. Existing studies have often attributed the limited effectiveness of employment policies either to inadequate economic growth and investment or to the outdated nature of policy instruments and program frameworks. However, these explanations do not fully account for the continued gap between policy objectives and employment outcomes. This study seeks to provide a sociological interpretation of employment policies and programs implemented in Iran during the last two decades, with particular emphasis on youth employment.

Methods

The study adopts a documentary analysis approach. The empirical materials consist of employment policy documents, executive programs, policy reports, and implementation assessments produced by major public institutions, including the Ministry of Cooperatives, Labour and Social Welfare, the Ministry of Sports and Youth, and the Parliamentary Research Center. The documents were systematically examined to identify changes in employment policy orientations and implementation strategies over time. Data were analyzed through thematic analysis, allowing key patterns, challenges, and institutional dynamics to emerge from the documentary evidence. The resulting themes were then interpreted within a sociological framework emphasizing the relationships among the state, the market, and civil society.

Results

The review of the literature reveals two dominant explanatory approaches. The first emphasizes macroeconomic factors, arguing that employment programs are unlikely to achieve their objectives without sustained economic growth and productive investment. The second attributes policy failure to the outdated design and content of employment initiatives. The documentary evidence, however, indicates that employment programs in Iran have undergone substantial revisions and modernization during the past two decades. Policy frameworks have increasingly incorporated concepts such as entrepreneurship development, skills enhancement, and labor market activation. Therefore, the persistence of youth unemployment cannot be explained solely by outdated policy content. The findings identify three major institutional challenges affecting both the design and implementation of employment programs: lack of transparency, inadequate monitoring and evaluation mechanisms, and weak coordination among responsible organizations. These shortcomings reduce policy coherence, weaken accountability, and limit the effectiveness of employment interventions.

Conclusion

The study concludes that the effectiveness of employment programs depends not only on economic conditions or policy design but also on the quality of institutional arrangements governing their implementation. Persistent challenges in transparency, oversight, and coordination have significantly constrained the outcomes of employment policies in Iran.

From a sociological perspective, successful employment governance requires a constructive and balanced relationship among the state, the market, and civil society. Strengthening these interconnections can improve accountability, enhance policy coordination, and increase the effectiveness of employment initiatives, particularly those targeting young people. Sustainable employment outcomes are therefore more likely to emerge from institutional synergy among these three spheres than from isolated interventions by any single actor.

Keywords: Youth Employment, Employment Programs, Civil Society, Employment Policies, Monitoring and Evaluation.

Author Contributions

First Author: Preparation and compilation of documents, analysis and interpretation of data and results, drafting of the manuscript.
Second Author (Thesis Supervisor): Research design, supervision of research implementation, review and validation of results, revision, editing, and finalization of the manuscript.
Third Author (Co-Supervisor/Advisor): Contribution to research design, supervision of the research process, review, and critical revision of the manuscript.
Fourth Author (Advisor): Participation in research design, supervision of the research process, review, and critical revision of the manuscript

Data Availability Statement

If the study did not report any data, you might add "Not applicable" here.

Acknowledgements

The authors would like to express their sincere appreciation to the anonymous reviewers for their constructive structural and scientific comments, which greatly contributed to improving the quality of this manuscript.

Ethical considerations

All authors affirm that this research was conducted in accordance with ethical standards, with no data fabrication, falsification, or plagiarism.

Funding

This research received no specific grant from any public, commercial, or nonprofit funding agency.

Conflict of interest

The authors declare no conflict of interest.

دانشگاه خوارزمی

اقتصاد فضا و توسعه روستایی

شاپا الکترونیکی: ۲۵۸۸-۴۷۶X

Homepage: https://khu.ac.ir

تحلیل جامعه‌شناختی راهبردها و برنامه‌های اشتغال در دو دهۀ اخیر (با تأکید بر اشتغال جوانان)

عباس ظهوری عین‌الدین[۱] | حمزه نوذری[۲]✉ | کرم حبیب‌پور گتابی[۳] | محمد جواد زاهدی مازندرانی[۴]

۱. گروه جامعه‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران. رایانامه: ab_zohuri@yahoo.com

۲. نویسنده مسئول، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران. رایانامه: hnozari@khu.ac.ir

۳. گروه جامعه‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران. رایانامه: karamhabibpour@khu.ac.ir

۴. گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، ایران. رایانامه: m_zahedi@pnu.ac.ir

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:
پایان‌نامه/رساله

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۶/۱۴
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۱۱/۲۵
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۲/۱۸
تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۳/۳۱

کلیدواژه‌ها:
اشتغال جوانان،
برنامه‌های اشتغال،
جامعۀ مدنی،
سیاست‌های اشتغال،
نظارت و ارزیابی.

چکیده

هدف: طراحی و اجرای برنامه‌های اشتغال یکی از مهم‌ترین وظایف دولت در ایران است. سازمان‌های دولتی اقدامات مختلفی برای اشتغال انجام می‌دهند اما آمارها نشان می‌دهد با وجود راهبردها و برنامه‌های متعدد اشتغال‌زایی، وضعیت اشتغال جوانان بهتر نشده و کماکان میزان بیکاری جوانان بالاتر از متوسط جامعه است. پرسش اصلی این است که چگونه می‌توان موفقیت یا عدم موفقیت این برنامه‌ها و اقدامات را توضیح داد؟

روش پژوهش: در این تحقیق از روش تحلیل اسنادی استفاده شده‌است. این اسناد عبارت‌اند از: برنامه‌های اجرایی اشتغال، گزارش‌های سیاستی و گزارش‌های اجرای اقدامات در حوزۀ اشتغال‌زایی. اغلب این اسناد در مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، و وزارت ورزش و جوانان تدوین شده‌است. برنامه‌ها و گزارش‌ها با هدف تحلیل روند تغییرات برنامه‌های حوزه اشتغال و تحلیل نظری آنها واکاوی شده‌اند. اسناد با روش تحلیل مضمون کدگذاری شده‌اند. در نهایت، مضامین تولید شده به پرسش و ادبیات نظری پژوهش پیوند می‌خورد و گزارش علمی تولید می‌شود.

یافته‌ها: تحقیقات این حوزه را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد: الف) پژوهش‌هایی که با مفهوم رشد اقتصادی و سرمایه‌گذاری، برنامه‌ها و اقدامات اشتغال را تحلیل کرده‌اند؛ به این معنا که تا رشد اقتصادی و سرمایه‌گذاری افزایش نیابد برنامه‌های اشتغال در تحقق اهدافشان شکست می‌خورند. ب) پژوهش‌هایی که ناموفق بودن برنامه‌های اشتغال را در به‌روز و جدید نبودن عناوین برنامه‌ها و اقدامات دانسته‌اند. این تحقیق با تحلیل اسناد اشتغال روند تغییرات در عناوین برنامه‌های اشتغال در دو دهۀ اخیر را توضیح داده‌است که نشان می‌دهد اغلب برنامه‌ها و اقدامات اشتغال به‌روز شده‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد چالش‌های طراحی و اجرای این برنامه‌ها عبارت‌اند از عدم شفافیت، نبودِ نظارت و مسئلۀ هماهنگی.

نتیجه‌گیری: برنامه‌ها و اقدامات اشتغال دارای مسائلی مانند عدم شفافیت، مشکل نظارت و نبودِ هماهنگی و در نتیجه، کیفیت پائین است. شفافیت، نظارت و هماهنگی و در نتیجه، موفقیت برنامه‌های اشتغال معطوف به ارتباط مناسب بین جامعۀ مدنی، دولت و بازار است.

استناد: ظهوری عین‌الدین، عباس؛ نوذری، حمزه؛ حبیب‌پور گتابی، کرم؛ و زاهدی مازندرانی، محمد جواد (۱۴۰۵). تحلیل جامعه‌شناختی راهبردها و برنامه‌های اشتغال در دو دهۀ اخیر (با تأکید بر اشتغال جوانان). *اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۱۵ (۵۵)، ۶۱-۷۸. http//doi.org/10.22034/serd.2026.10611

ناشر: دانشگاه خوارزمی

© نویسندگان

مقدمه

اختلاف نظر جدی میان دو گروه از اندیشمندان اقتصادی دربارهٔ افرایش یا کاهش اشتغال وجود دارد. در یک سو اقتصاددانان کلاسیک و نوکلاسیک قرار دارند که معتقدند بازارها خودتنظیم‌گرند و مداخلهٔ دولت در بازار به جای این‌که وضعیت اشتغال را بهتر کند آسیب‌رسان است. در سوی دیگر اقتصاددانان کینزی بر این نظر اصرار دارند که نظام بازار به‌ویژه در حوزهٔ بیکاری و اشتغال نیازمند کمک دولت است. به‌عبارتی، اینکه دولت مجاز به ورود به بازار از جمله بازار کار و اجرای سیاست‌ها و برنامه‌هایی اشتغال‌زایی باشد، محل بحث است. کینز در کتاب نظریهٔ عمومی اشتغال، بهره و پول (۱۹۳۶) نظریهٔ جدیدی دربارهٔ اشتغال ارائه کرد. او استدلال می‌کند که «رکود بزرگ به این علت اتفاق افتاد که بنگاه‌ها به میزان کافی برای کارخانه‌ها و ماشین‌آلات خرج نکردند و این کمبود سرمایه‌گذاری خصوصی باید با مخارج دولتی جبران می‌شد» (فارمر، ۱۳۹۱: ۱۸). بر اساس دیدگاه کینز، بازارها باید تنظیم شوند تا اشتغال کامل شکل بگیرد درحالی‌که اقتصاددانی مانند هایک معتقدند بازارها خودتنظیم‌گر هستند و مداخلهٔ دولت برای اقتصاد و بازار شر است (نوذری، ۱۴۰۰: ۲۸). تا زمان رکود بزرگ سال ۱۹۲۹، اقتصاددانان اعتقاد داشتند که بازارها بی‌دردسر کار می‌کنند و اگر بازار به حال خود رها شوند رونق به بار می‌آورند که یکی از نتایج آن اشتغال است. به‌عبارتی، سیاست لسه‌فر دوران رونق و رشد چشمگیری به بار آورده است اما رکود بزرگ و طولانی شدن آن تغییراتی در فضای اندیشه و سیاست شکل داد. سیاستمداران متأثر از نظریهٔ کینز نقش خیلی بزرگتری را در مدیریت اقتصاد و ایجاد اشتغال بر عهده گرفتند.

جامعه‌شناسانی مانند ایوانز با طرح نظریهٔ استقلال حک شده (۱۹۹۵، ۱۹۹۷، ۲۰۰۲) و اقتصاددانانی مانند فارمر در کتاب اقتصاد چگونه کار می‌کند (۱۳۹۱)، معتقدند که حداقل یک قرن است که ما در نظام بازار آزاد زندگی نمی‌کنیم و دیگر پرسش از مداخلهٔ دولت و مقررات‌گذاری در بازار نیست بلکه پرسش از چگونگی انجام این کار است. بنابراین، مسئله این است که چگونه دولت‌ها می‌توانند به نحوی سیاستگذاری کنند که رفاه افراد بیشتر شود، اشتغال وسیع‌تر گردد و میزان بیکاری کاهش یابد. به بیان دیگر، بحث بر سر این است که برنامه‌ها و راهبردهای موفقیت‌آمیز ضد بیکاری چگونه ممکن است؟ تربورن[1] می‌نویسد این سیاست اشتغالی خاص هر حکومت است که سطح بیکاری را در یک کشور تعیین می‌کند. وی با رد فرضیاتی مانند این‌که نرخ رشد اقتصادی با بیکاری همبستگی دارد به این نتیجه رسیده است که «بیکاری اجتماعاً و یا لااقل در اثر عوامل سیاسی ساخته می‌شود» (گرینت، ۱۳۸۲: ۶۶). تربورن تلاش می‌کند برای تحلیل موضوع اشتغال به جای یک چارچوب اقتصادی از یک چارچوب اجتماعی و سیاسی استفاده کند.

در جامه‌شناسی بیشتر دیدگاه‌ها بر مسائل نیروی کار در محل کار و نتایج بیکاری متمرکز بوده‌است. مارکس معتقد بود که نظام سرمایه‌داری به جهت تعارض‌های درونی که روز به روز بیکاری را بیشتر می‌کند و جامعه را به دو قطب متضاد سرمایه‌دار و کارگران بی‌چیز تقسیم می‌کند، نمی‌تواند به حیات خود ادامه دهد و سرانجام به پایان می‌رسد اما تأکید مارکس بیشتر بر بهره‌کشی و از خود بیکانگی نیروی کار است تا پروراندن نظریه‌ای برای تحلیل سیاست‌ها و برنامه‌های اشتغال. ماکس وبر در کتاب اقتصاد و جامعه (۱۳۸۴)، ضمن اینکه از نظام بازار و استقلال نسبی آن تمجید می‌کند اما معتقد به تنظیم بازار بر اساس سیاست عقلانی است که بازار را قابل محاسبه و پیش‌بینی کند. می‌توان گفت وبر، بر این نظر است که نمی‌توان بازار را به حال خود رها کرد بلکه نیازمند تنظیم‌گری است. بنابراین موضوع اشتغال هم نیازمند مداخله است. پولانی نیز در کتاب دگرگونی بزرگ (۲۰۱۲)، ایدهٔ بازار خودتنظیم‌گر را به پرسش می‌گیرد و اینکه چنین نظامی محقق نمی‌شود و اگر مدت کوتاهی هم محقق شود جامعه را به تباهی می‌کشاند و سرانجام جامعه در مقابلش می‌ایستد. وی معتقد است بازار آزاد به‌عنوان مثال، در حوزهٔ بازار کار، انسان را به مثابه کالایی در نظر می‌گیرد که سرنوشتش توسط مکانیزم قیمت و عرضه و تقاضا تعیین می‌شود. پولانی نیز خواستار سیاست فعال دولت و جامعه برای تنظیم بازار از جمله بازار کار است. در میان دیدگاه‌های اخیر جامعه‌شناسی، اصحاب مکتب تحلیل شبکه بیش از دیگر متفکران به موضوع اشتغال پرداخته‌اند. گرانووتر[2] در کتاب یافتن شغل و سایر پژوهش‌ها (۱۹۷۴، ۱۹۸۳، ۱۹۸۵)، این سؤال

[1] Therborn
[2] Granovetter

مطرح کرده‌است که افراد چگونه شاغل می‌شوند. وی به شبکه روابط در یافتن شغل اشاره می‌کند. نقدی وارد به این دیدگاه این است که بحثی درباره اینکه چگونه فرصت‌های شغلی ایجاد می‌شوند و همچنین نقش ساختار و سیاست‌ها ارائه نمی‌کند. اما آیا از درون سنت‌های جامعه‌شناسی می‌توان دیدگاهی متفاوت از علم اقتصاد برای فهم و تحلیل اشتغال در سطح کلان یافت؟

بر اساس برنامه‌های پنج سالۀ توسعه و برنامۀ یکساله، دولت موظف است برای کاهش بیکاری سیاست‌ها و برنامه‌هایی طراحی و اجرا کند. بنابراین طراحی و اجرای برنامه‌های اشتغال‌زا بخش مهمی از وظایف دولت است. در این میان، دولت هزینه‌های بسیاری صرف برنامه‌های اشتغال‌زایی به‌ویژه اشتغال جوانان می‌کند و سازمان‌های دولتی متعددی در این زمینۀ فعالند. اما چگونه می‌توان سیاست‌ها و برنامه‌های اشتغال را تحلیل و موفقیت یا عدم موفقیت آنها را توضیح داد. اغلب تحقیقات در ایران برنامه‌ها و اقدامات اشتغال به‌ویژه اشتغال جوانان را ناموفق ارزیابی کرده‌اند اما بدون یک چارچوب نظری مشخص به کلی‌گویی پرداخته‌اند. این تحقیقات، ناموفق‌بودن برنامه‌ها و سیاست‌های اشتغال را یا در رشد اقتصادی، سرمایه‌گذاری و بهره‌وری پائین جستجو کرده‌اند (زمان‌زاده و الحسینی،۱۳۹۱: ۲۸۶، آل عمران و همکاران ۱۳۹۳)، یا عدم موفقیت را در نبود برنامه‌های جدید مانند کارآفرینی (ستوطی و گرجی ازندریانی، ۱۳۹۷)، پنداشته‌اند. گاهی هم مبارزه با فساد اداری و اقتصادی موجود و نظارت شدیدتر بر فعالیت‌های اقتصادی به‌خصوص بانک‌ها را راه‌حل موفقیت برنامه‌ها و اقدامات اشتغال دانسته‌اند (هزار جریبی و سبحانی، ۱۳۹۷). گاهی نیز راه‌کار اشتغال را نه در مداخلۀ دولت بلکه در عدم مداخلۀ دولت دانسته‌اند. براساس تحقیقات انجام شده ناموفق‌بودن برنامه‌های اشتغال در الف) رشد اقتصادی پائین ب) نبود برنامه‌های جدید ج) نبود نظارت خلاصه شده‌است اما سؤال این است که آیا طراحی، نظارت و اجرا باید توسط دولت انجام شود و آیا این خود به بوروکراسی بیشتر منجر نمی‌شود؟ با بررسی اسناد اشتغال و تغییرات آن در دو دهه اخیر مشخص می‌شود که برنامه‌های اشتغال به‌روز شده اما کماکان موفقیت چشمگیر ایجاد نشده‌است. بنابراین تحقیقات دربارۀ تحلیل سیاست‌ها و برنامه‌های اشتغال بسنده نیست و نیازمند چارچوب متفاوتی برای فهم و تحلیل برنامه‌ها و اقدامات اشتغال احساس می‌شود. سؤال پژوهش این است که برنامه‌های اشتغال، چه تغییراتی را دو دهه ۱۳۸۰ و ۱۳۹۰ طی کرده‌اند و چگونه می‌توان این برنامه‌ها را در ایران، از منظر جامعه‌شناسی تحلیل کرد؟ به‌عبارتی، چگونه می‌توان موفقیت یا عدم موفقیت برنامه‌های اشتغال را از چشم‌اندازی متفاوت و فراسوی دولت‌گرایی و بازارگرایی تحلیل کرد؟ چرا با وجود تغییرات در برنامه‌های اشتغال و به‌روز شدن آنها باز هم در موضوع اشتغال دستاوردهای چندانی وجود ندارد؟

پیشینه پژوهش

۱. پیشینه نظری

همانگونه که اشاره شد علم اقتصاد برای تحلیل موضوعات اقتصادی درگیر این سوال بوده‌است که دولت یا بازار کدام یک برای سامان اقتصادی و ایجاد اشتغال، کارآمدتر است؟ برخی از متفکران علم اقتصاد، اساساً اشتغال کامل را هدف واقعی نمی‌دانند. هازلیت (۱۳۹۱: ۸۸) می‌نویسد: «هدف واقعی ما بیشینه کردن تولید است و در این میان اشتغال کامل– یعنی نبود بیکاری غیرارادی – به یک محصول جانبی ضروری تبدیل می‌شود. اما تولید هدف است و اشتغال صرفاً ابزار دستیابی به آن. نمی‌توان همواره کامل‌ترین تولید را داشت بی‌آنکه اشتغال کامل برقرار باشد. اما به راحتی می‌توان اشتغال کامل را بی تولید کامل داشت». بر اساس این دیدگاه مسئله این نیست که تا چند سال بعد، چه تعداد اشتغال خواهیم داشت بلکه این است که چقدر تولید خواهیم کرد. تولید هم با بازار خودتنظیم‌گر، بدون مداخله محقق می‌شود. اما آیا مسیری به‌جز بازارگرایی و دولت‌گرایی برای فهم و تحلیل موضوعاتی مانند اشتغال وجود دارد؟ براساس دیدگاه بازارگرایان باید اجازه داد و منتظر بود تا بازار خودتنظیم‌گر، کار خود را انجام دهد که یکی از نتایج آن اشتغال از رهگذر تولید و رشد اقتصادی است. در مقابل، برخی دیگر معتقدند دولت باید با سیاست‌های مالی و پولی، اشتغال کامل ایجاد کند. یک وجه مشترک بین این دو دیدگاه وجود دارد و آن این است که جامعه را به دو بخش سیاسی (دولت) و اقتصاد (بازار) تقسیم می‌کنند و از جامعۀ مدنی به عنوان بخش مهمی از جامعه غفلت می‌کنند و یا آن را جزئی از بازار می‌دانند.

برنامه‌های متعددی که در ایران بعد از انقلاب اسلامی به‌ویژه در دو دهه اخیر انجام شده‌است را نمی‌توان صرفاً با رویکرد بازارگرایی و دیدگاه دولت‌گرایی تحلیل کرد. بازارگرایان، طراحی و تدوین هرگونه سیاست و برنامه‌ای که نقش دولت را در اقتصاد

و موضوع اشتغال بیشتر کند آسیب‌رسان می‌دانند که در نهایت وضعیت اقتصاد و اشتغال را بدتر می‌کند. در مقابل، عده‌ای معتقدند سیاست‌های این دولت یا آن دولت مسئله است یا بحث نظارت بیشتر برای تحقق اهداف برنامه‌های اشتغال را مسئله اصلی می‌دانند.

برای ایجاد تغییر همهٔ عوامل تغییر باید دست‌اندرکار ارائه خدمات و سیاستگذاری شوند که از رهگذر ارتباط و تعامل مناسب بین همهٔ بازیگران، ابتکارات و نوآوری‌هایی برای برون‌رفت از مسئلهٔ بیکاری، ایجاد یا حفظ اشتغال شکل می‌گیرد. گسترش و تأثیر سازمان‌های غیردولتی و غیربازاری در سال‌ها اخیر نشان می‌دهد که این سازمان‌ها می‌توانند در تعامل و ارتباط مناسب با دولت، اتحادیه‌های کارگری و بخش خصوصی در تقویت اشتغال و سامان‌دهی روابط کار و افزایش حمایت اجتماعی از کم‌توانان همکاری کنند. مشارکت آنها به‌ویژه در بخش‌هایی مانند اشتغال زنان، معلولیت و کم‌توانان چشمگیر است یعنی جایی که بازار و دولت کمتر از این افراد حمایت می‌کنند. البته چنین شراکتی در آرایش مناسب با دولت و بازار ممکن می‌شود. تجربیات کشورهای پیشرفته‌تر و رویکردهای نظری جدیدتر برای سامان‌دهی اقتصاد و تغییر در حوزهٔ روابط کار و اشتغال نشان از تحول جدی دارد. رویکردی که نوذری (۱۴۰۰)، آرایش مناسب بین جامعهٔ مدنی، دولت و بازار نامیده‌است.

بر اساس رویکرد آرایش، سامان‌دهی اقتصاد و اشتغال در جامعه، نیازمند همکاری و شراکت گسترده بین سازمان‌های جامعهٔ مدنی، دولت و بازار (بخش خصوصی) است. سیاست‌گذاری‌ها و اقدامات باید حاصل اجماع سیاسی ملی در خصوص اولویت‌ها و تخصیص بودجه بلندمدت باشد و بازخورد مستمر از جامعه و بازار دریافت کند. بر اساس این رویکرد، عقب‌نشینی بیشتر دولت از سامان‌دهی و تنظیم اقتصاد و اشتغال، در مجموع وضعیت را نامطلوب می‌کند اما فعالیت آن مشروط به شراکت و نظارت دو بخش دیگر می‌شود.

تجزیه و تحلیل ایوانز (۱۹۹۷)، از کشورهایی که در سه دههٔ گذشته از نظر اقتصادی موفق‌ترین بوده‌اند نشان می‌دهد که حضور دولت در سامان‌دهی اقتصاد و اشتغال ممکن است یک مزیت تلقی شود. کشورهای آسیای شرقی از استراتژی‌های دولت در ارتباط با جامعهٔ مدنی و بازار (بخش خصوصی) استفاده کرده‌اند و تغییرات شگرفی در موقعیت آسیایی در بخش بین‌المللی ایجاد کرده‌اند. پس کماکان دولت نقش مهمی در اشتغال دارد اما زمانی که در ارتباط و تعامل مناسب با دو عرصهٔ دیگر یعنی سازمان‌های جامعهٔ مدنی و بازار قرار گیرد و بتواند آرایش مناسبی ایجاد کند. با توجه به این تجربیات، به نظر نمی‌رسد که محدودکردن دخالت دولت در اموری مانند اشتغال، مطابق با دستورات اجماع واشنگتن و رویکرد بازار آزاد، راهبرد مناسبی برای سامان‌دهی به اقتصاد و خصوصاً اشتغال باشد. از نظر ایوانز، تلقی دولت به‌عنوان وسیله‌ای برای رانت‌جویی، توصیف مداخله دولت به‌عنوان ذاتاً آسیب‌شناسانه را آسان‌تر کرد و این در واقع سنگ بنای نئولیبرالیسم بوده است. از نظر وی این یک موضع بسیار ایدئولوژیک است و زمان یک بازنگری جدی فرا رسیده است. مشکل بیکاری و مسئلهٔ روابط کار، فقط توسط بازار یا دولت به تنهایی قابل حل نیست. تجربیات و رویکردهای نظری مختلف نشان می‌دهد که دیدگاه متفاوتی برای سامان‌دهی اقتصاد و اشتغال نیاز است که در این گزارش تلاش شده‌است توضیح داده شود.

درحالی‌که دولت‌های ملی و بازار، کماکان بازیگران کلیدی در مسائل اقتصادی و اجتماعی هستند، سازمان‌های جامعهٔ مدنی هم به بازیگران مهمی تبدیل شده‌اند. این سازمان‌ها برای عملکرد موفق دولت‌ها و بازار (بخش خصوصی) ضروری هستند. این سازمان‌ها در فرایندهای مختلف از جمله سیاست‌گذاری در حوزهٔ اشتغال و روابط کار، شراکت و نظارت دارند و در ارتباط با دو عرصهٔ دیگر، بازیگر مهمی در عرصهٔ اشتغال هستند. در عین حال، این سازمان‌ها با شراکت در سیاست‌گذاری به برنامه‌ها و اقدامات مشروعیت می‌بخشند و فرصت‌های مشارکت را تسهیل می‌کنند. سازمان‌های جامعهٔ مدنی به عنوان مشاوران و شرکای دولت‌ها و بخش خصوصی در حوزهٔ اشتغال عمل می‌کنند و در عین حال، به‌عنوان مدافع گروه‌های حاشیه‌ای و ناظر و ناقد اقدامات دو عرصهٔ دیگر نیز وارد عمل می‌شوند. بسیاری از افراد فقیر و کم درآمد و گروه‌های کم‌توان و حاشیه‌ای به سازمان‌های جامعهٔ مدنی متکی هستند و این سازمان‌ها نمایندگی برخی از منافع آنها را در گفتگو با دولت‌ها و بخش خصوصی برعهده می‌گیرند.

در دو دههٔ گذشته محبوبیت فزاینده سازمان‌های غیردولتی و غیربازاری در ارائه خدمات اساسی به جامعه به‌ویژه در حوزه‌های رفاهی و تلاش در کاهش مسائلی مانند فقر، بیکاری و بیماری ناشی از تردید و شکست دو رویکرد دولت‌گرایی و بازارگرایی در توسعه و رفاه بوده‌است. نقش ممتاز و منفرد بوروکراسی دولتی در حوزه‌های رفاهی مانند اشتغال، پیامدهای منفی از جمله رانت‌جویی،

فساد، انحراف منابع، گسترش بوروکراسی و تورم بالا ایجاد کرده‌است. تکیه بر راه‌حل فقط بازار آزاد نیز پیامدهای منفی زیادی به‌ویژه برای افراد کم‌توان ایجاد کرده و نابرابری‌ها را افزایش داده است. در این میان این ایده مطرح شده که جامعۀ مدنی قدرتمند یعنی گسترش سازمان‌های غیردولتی و غیربازاری راه‌حل بهتری برای سامان‌دهی امور است. اما جامعۀ مدنی قوی به تنهایی کافی نیست و راه به جایی نمی‌برد (نوذری،۱۴۰۰).

جامعه‌شناسان کلاسیک، اقتصاد را بر اساس ارتباط و تعامل آن با سازوکارهای غیر اقتصادی (سیاست، نهادها،گ روه‌ها و طبقات مختلف جامعه) تحلیل کرده‌اند. بر اساس اندیشۀ آن‌ها، نیروهای بازار به‌عنوان تنها سازمان‌دهنده اقتصاد و جامعه باید کنار گذاشته شوند تا هرج و مرج ناشی از توسعۀ بازارهای آزاد و خودتنظیم‌گر کنترل شود. فهم اقتصاد برمبنای زمینۀ تاریخی و فرهنگی در نظر کلاسیک‌های جامعه‌شناسی اهمیت دارد. رویکرد آن‌ها به‌وسیله جامعه‌شناسان بعدی توسعه پیدا کرد. با هژمونی رویکرد اقتصاد نوکلاسیک و مکتب اطریش نسل جدید جامعه‌شناسان سعی کردند با توجه به مفهوم حک‌شدگی پولانی، مفهوم ارتباط متنوع بین جامعۀ مدنی، دولت و اقتصادِ گرامشی، افسانه و آرمان‌شهر بازار آزاد و اقتصاد خودتنظیم‌گر حتی در پیشرفته‌ترین کشورها را نشان دهند. تفکیک و استقلال میان سه عرصۀ جامعۀ مدنی، دولت و بازار نه واقعیت دارد و نه می‌تواند تحقق پیدا کند. فریب بزرگی است اگر این‌گونه وانمود شود که بازار آزاد و تمایز بین سه عرصه، اساس دنیای مدرن است و تنها استراتژی پیش‌رو برای دستیابی به آزادی و رفاه است و کشورهای کمتر توسعه‌یافته راهی به جزء انتخاب آن ندارند. جامعه‌شناسان سعی کرده‌اند اقتصاد و بازار را به قول جسوپ سرجای خود قرار دهند (جسوپ، ۲۰۰۶: ۳۷۵). از نظر جامعه‌شناسان معاصر، قوانین اقتصادی جهانشمول نیستند و آرایش‌های گوناگون و متنوعی بین جامعۀ مدنی، دولت و اقتصاد (بازار) با توجه به زمینۀ اجتماعی و تاریخی هر کشور برقرار است. این تنوع در کشورهای پیشرفته و نحوۀ سامان‌دهی اقتصادشان چشمگیر است. جامعه‌شناسان معاصر نشان داده‌اند که یکپارچه‌سازی نهادی بین کشورهای شمال و جنوب به شکست انجامیده‌است (بلاک و ایوانز، ۲۰۰۵). پس اقتصاد عرصۀ تک افتاده و جدا از سیاست و جامعۀمدنی نیست و کنش‌های اقتصادی افراد نشان‌دهندۀ تأثیر فرهنگ و سیاست بر آن است.

جامعه‌شناسان نسل جدید، برای فهم جامعه در تخاصم و تضاد با رویکرد تفکیک، بر رویکرد تنظیم و رابطه‌ای اصرار دارند و چارچوب‌های نظری وسیع و متنوعی شکل داده‌اند که اشتراک آنها تحلیل اقتصاد و بازار در ارتباط و تعامل با جامعۀ مدنی و دولت است. علاوه بر این، جامعه‌شناسان از خطر دولت‌گرایی آگاه هستند. دورکیم نسبت به دولت‌مداری اقتصادی هشدار داده است و راه‌حل سامان اقتصادی را در ارتباط و تعامل بین گروه‌بندی حرفه‌ای و دولت جستجو می‌کند. نوذری (۱۴۰۰) بر اساس دیدگاه آرایش معتقد است: ۱. دولت و اقتصاد دو عرصۀ مستقل و مجزا نیستند بلکه در ارتباط و تعامل با هم قرار دارند. ۲. ارتباط و تعامل بین دولت و بازار بدون حضور فعالِ جامعۀ مدنی به ثروتمند شدن بخشی از نخبگان بوروکرات و بازاری می‌انجامد و گروه‌هایی از مردم که به قدرت دولتی دسترسی ندارند بیشترین زیان را متحمل می‌شوند. ۳. جامعۀ مدنی قوی بدون ارتباط و تعامل با دولت، شرط کافی و راه‌حل کارآمد برای پیشرفت و رفاه نیست. ۴. بازارگرایی و دولت‌گرایی نوشدارویی برای آزادی و ثروت نیستند. ۵. یکپارچه‌سازی نهادی و الگوبرداری از نهادهای کشورهای پیشرفته بدون توجه به حک‌شدگی و سنت تاریخی کشورها فاجعه‌بار است. ۶. دولت رفاه اروپایی یک نمونه از آرایش‌های ممکن بین جامعۀ مدنی، دولت و اقتصاد (بازار) است و مدل‌های دیگری با توجه به نهادهای اجتماعی و تاریخی جوامع موجود است مانند استقلال حک‌شده در کشورهای کره‌جنوبی، ژاپن، سنگاپور و غیره. ۷. به‌جای دیدگاه تفکیک، رویکرد آرایش‌های مختلف بین جامعۀ مدنی، دولت و اقتصاد (بازار) و به جای دیدگاه ذات‌گرایی، دیدگاه رابطه‌ای تحلیل مؤثرتری برای فهم جامعه و تحولات آن ایجاد می‌کند.

سه عرصۀ جامعۀ مدنی، دولت و اقتصاد (بازار) در رابطه دائمی با هم هستند و هرگونه تغییر و نوآوری در یک عرصه، تغییر در عرصه‌های دیگر را به‌دنبال دارد. به‌عنوان مثال، جامعۀ مدنی دائماً و مداوم از طریق قوانین و بوروکراسی دولتی تولید می‌شود و مشروعیت پیدا می‌کند (بلاک و ایوانز، ۲۰۰۵).

دیدگاه آرایش‌های میان جامعۀمدنی، دولت و اقتصاد (بازار) برای کنارگذاشتن رویکردهای تحلیلی است که موفقیت‌ها یا شکست‌ها در جوامع خاص را به عملکرد یک اصل واحد نسبت می‌دهند. برای مثال، کمتر بودن بازار آزاد یا استبدادی بودن دولت. دیدگاه آرایش بر این اساس استوار است که موفقیت‌ها و شکست‌های جامعه باید از نظر نحوۀ تعامل و ارتباط (همکاری یا عدم

همکاری) میان جامعهٔ مدنی، اقتصاد و دولت، درک شوند. این امر دلالت بر آرایش‌های مختلف بین سه عرصه در تاریخ یک کشور و یا میان جوامع مختلف دارد. آرایش بین سه عرصه در جوامع از نظر معیارهایی مانند روابط کار (قانون کار) سازمان‌دهی نظام مالی، ساختار سازمان‌ها و شرکت‌ها و ... حتی در میان کشورهای پیشرفته متفاوت هستند. این تفاوت آرایش فقط بر اساس منطق صرفاً اقتصادی نیست «این تفاوت‌ها ناشی از تعامل پیچیده تاریخی بین دولت، اقتصاد و جامعهٔ مدنی است» (بلاک و ایوانز، ۲۰۰۵). به‌عبارتی، نوع ارتباط و تعامل میان سه عرصه است که نتایج ناکارآمد یا کاربردی ایجاد می‌کند.

۲. پیشینه تجربی

با جستجو در پایگاه‌های نمایه کنندهٔ پژوهش و مقالات علمی با کلیدواژه‌هایی مانند برنامه‌ها و اقدامات اشتغال جوانان و یا سیاست‌های اشتغال مشخص می‌شود که اغلب، برنامه‌ها و اقدامات اتشغال در ایران را ناموفق ارزیابی کرده‌اند. این پژوهش‌ها را می‌توان در چند دسه تقسیم کرد:

الف) بررسی برنامه‌ها اشتغال در چارچوب مفهوم رشد اقتصادی، سرمایه‌گذاری و بهره‌وری. در این نوع تحقیقات بحث این است که ایجاد اشتغال وابسته به رشد اقتصادی و سرمایه‌گذاری خارجی است. بیشترین پژوهش‌ها مربوط به این دسته است. امینی (۱۳۹۴) نتیجه می‌گیرد که در برنامه‌های اول و دوم سیاستگذاران و تصمیم‌گیران کشور سعی داشته‌اند از طریق اعطای تسهیلات ارزان‌قیمت و یا لحاظ اعتبارات لازم برای اجرای برنامه‌های مربوط به اشتغال در بودجه‌های سالانه کشور به ایجاد اشتغال بپردازند؛ این در حالی است که ایجاد اشتغال پایدار ماحصل رونق تولید و سرمایه‌گذاری است. امینی و همکاران (۱۴۰۰)، نیز با رهیافت رشد اقتصادی و سرمایه‌گذاری سیاست‌های اشتغال در ایران را ارزیابی کرده‌اند. از دیگر تحقیقات در این زمنیه می‌توان به تحقیق ابوالقاسم (۱۳۸۳)، و زمان‌زاده و الحسینی (۱۳۹۱)، اشاره کرد.

ب) تحلیل برنامه‌ها و اقدامات اشتغال از منظر اینکه رهیافت نوینی در آنها وجود دارد یا خیر. بر اساس این تحقیقات حرکت از اعطای تسهیلات ارزان قیمت به طراحی و اجرای برنامه‌های جدید و به‌روز راه‌حل مسئله اشتغال است. پژوهش‌های ستوطی و گرجی ازندریانی (۱۳۹۷)، هزار جریبی و سبحانی (۱۳۹۷)، امیری و همکاران (۱۳۹۰)، هرندی و فلاح محسن‌خانی (۱۳۸۶)، در این چارچوب قرار دارند که معتقدند برنامه‌های اشتغال نیازمند بازطراحی و حرکت به سوی رهیافت‌های نوین مانند کارآفرینی ومهارت‌آموزی است.

مطالعه دقیق پیشینهٔ داخلی نشان می‌دهد که این تحقیقات برنامه‌ها و سیاست‌های اشتغال‌زایی دولت را ناموفق ارزیابی کرده‌اند اما در نشان دادن عدم موفقیت به کلی‌گوی‌هایی بسنده کرده‌اند یا پیشنهاد داده‌اند برنامه‌هایی مانند کارآفرینی و مهارت‌آموزی برای ایجاد اشتغال توسعه یابد. این درحالی است که در سال‌های اخیر به‌ویژه در دهه ۱۳۹۰ دولت برنامه‌هایی مانند کارآفرینی و مهارت‌آموزی را توسعه داده است اما توفیق چشمگیری نداشته‌است. به‌عبارتی، در حالی که برنامه‌ها از تسهیلات ارزان قیمت برای اشتغال به سمت حمایت از برنامه‌هایی مانند کارآفرینی و مهارت‌آموزی تغییر جهت پیدا کرده‌است باز هم تفاوت در میزان اشتغال چشمگیر نبوده‌است. از این رو، در پاسخ به این سؤال که با وجود تغییرات در عناوین برنامه ها و سیاست‌های اشتغال‌زایی و به‌روز کردن آنها باز هم وضعیت اشتغال به‌ویژه اشتغال جوانان تغییر چندانی نکرده‌است، می‌توان گفت همهٔ تحقیقات با رویکرد اقتصادی انجام شده و پژوهشی که با چارچوب جامعه‌شناختی برنامه‌های اشتغال را تحلیل کرده باشد وجود ندارد.

با مرور ادبیات خارجی، تحقیقات در این زمینه را می‌توان به سه دسته تقسیم کرد: الف) تحلیل برنامه‌های اشتغال به‌ویژه اشتغال جوانان در چارچوب رشد اقتصادی و سرمایه‌گذاری ب) تحلیل برنامه‌ها بر اساس به روز بودن عناوین و محتوای آنها ج) تحلیل برنامه‌های اشتغال بر اساس تعامل و ارتباط سه عرصهٔ جامعهٔ مدنی، دولت و بازار. دسته سوم تحقیقات تفاوت ادبیات داخلی و خارجی را در تحلیل سیاست‌ها و برنامه‌های اشتغال نشان می‌دهد. ایوانز و راچ[1](۱۹۹۹)، با بررسی ۳۵ کشور در حال توسعه به این نتیجه رسیدند که رشد کارآفرینی و توسعه مشاغل محصول یک بوروکراسی کارآمد و در ارتباط با جامعه و اقتصاد است. دانکن[2] و

[1] Evans & Rauch

[2] Duncan

دیگران (۲۰۰۰)، به بررسی طرح‌های اشتغال‌زایی بطور خاص و سیاست‌های اشتغال‌زایی بطور عام در تجربه کشورهای اروپایی پرداختند. در این کشورها برنامه‌های اشتغالزایی بطور خرد و کلان در چارچوب نظام رفاهی و سیاست‌های اجتماعی دیده می‌شود. در فرانسه، آلمان و سوئد رویکرد شراکتی[1] (اتحادیه‌ای و صنفی) قویتر موجب برنامه ریزی نظام اقتصادی و رفاهی به صورت توامان شده‌است. دانکن معتقد است در سیاست اشتغال، باید به نظارت مردم بر برنامه‌ها اشتغال از طریق افزایش و ارتقاء مهارت و کارآیی عمومی آنان توجه شود. تینبی و واکر[2](۲۰۰۱)، در مورد اجرای سیاست های بازار کار فعال و برنامه طرح نو در انگلستان تحقیق کرده‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که در تلاش برای کاهش رفاه و افزایش اشتغال، دولت، یک سیاست بازار کار فعال ایجاد کرده که وابسته به شراکت دو بازیگر دیگر یعنی جامعۀ مدنی و بازار است.

ویلیامز[3] و همکاران (۲۰۱۵)، به نقش جامعۀ مدنی در روابط کار و اشتغال بر حسب رابطه و تعامل با کارفرمایان و دولت می‌پردازند. از نظر این محققان، سازمان‌های جامعۀ مدنی تلاش می‌کنند شرکت‌ها را به رفتار مسئولانه‌تر اجتماعی ترغیب کنند تا استانداردهای محل کار را بالا ببرند. ویلیامز و همکاران با تکیه بر شواهد به‌دست آمده از سازمان‌های مدنی مستقر در بریتانیا که در روابط کاری و شغلی دخیل هستند، چهار نوع حاکمیت مدنی شناسایی را مشخص می‌کنند. نخست، آنچه که این پژوهشگران تحت عنوان حکمرانی مدنی «متمرکز بر کسب‌وکار» می‌نامند شامل استفادۀ سازمان‌های جامعۀ مدنی از استدلال‌های موردی تجاری برای استخدام و مدیریت افراد در محل کار به شیوه مسئولیت‌پذیری اجتماعی هنگام تعامل مستقیم با شرکت‌ها است. نوع دوم، نقش سازمان‌های غیردولتی و غیربازاری با رویکرد «مبتنی بر حقوق» است. این سویه از نقش سازمان‌های مردم نهاد به تلاش‌ها برای کمپین‌سازی و لابی‌گری برای تضمین بهبود در حقوق کار، مبتنی بر اعتقاد به مطلوبیت ارتقای سازمان‌دهی جمعی و بسیج کارگران مربوط می‌شود. حکمرانی سازمان‌های مدنی «مبتنی بر حقوق» به‌ویژه در میان سازمان‌های مدنی که برای ارتقای منافع و به عنوان صدای کارگران آسیب‌پذیر، مانند کارگران مهاجر و کارگران خانگی، که سازمان‌دهی اتحادیه‌های کارگری برایشان مشکل است، مشهود است. نوع سوم نقش سازمان‌های غیردولتی و غیربازاری در روابط کار و اشتغال که در پژوهش ویلیامز و همکاران شناسایی شد، رویکرد «مبتنی بر حمایت و وکالت» است. این به تلاش‌های سازمان‌های جامعۀ مدنی – اغلب سازمان‌های حقوقی منافع عمومی – برای اطمینان از این که حقوق کار موجود بهتر اجرا می‌شود و کارفرمایان از آنها پیروی می‌کنند، اشاره دارد. در نهایت، نوع چهارم نقش سازمان‌های غیردولتی و غیربازاری در اشتغال و روابط کار رویکرد «خدمت‌محور» است که با تأکید بر ارائه خدمات مرتبط با اشتغال به کارگران، به‌ویژه در رابطه با قابلیت اشتغال و ادغام در بازار کار مشخص می‌شود. این سازمان‌ها تلاش می‌کنند برای حمایت از گروه‌های خاصی از کارگران، مانند کارگران مهاجر، معلول و ... و همچنین بهبود دسترسی آنها به فرصت‌های شغلی و ادغام در بازار کار فعالیت‌هایی انجام دهند.

در تحلیل برنامه‌ها و سیاست‌های اشتغال در کشورهای پیشرفته و بقیه کشورها نوذری (۱۴۰۱)، جمع‌بندیی ارائه کرده‌است که به نظر می‌رسد برای نقد و جمع‌بندی پیشینه این پژوهش، مناسب باشد. وی می‌نویسد در کشورهای پیشرفته مانند انگلستان و آلمان برنامه‌های اشتغال مبتنی بر شراکت و ارتباط مناسب سه بخش دولت، جامعۀ مدنی و بازار است. در این کشورها، سازمان‌های غیردولتی و غیربازاری تعامل و ارتباط بیشتری با بخش خصوصی دارند و سعی می‌کنند با شیوه‌های مختلفی مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها را در قبال حقوق کارگران و رعایت استانداردها در محیط کار بیشتر کنند. گاهی از طریق مشاوره و ارائه خدمات به کارگران شرکت‌ها و در برخی مواقع نیز از طریق ارتباط و چانه‌زنی با دولت سعی می‌کنند رفتار شرکت‌ها با کارگران را قانون‌مند کنند. اما در تجربۀکشورهای کمتر پیشرفته (یا در حال توسعه) ارتباط و تعامل این سه بخش کم و پراکنده است. در حالی‌که در کشورهای پیشرفته‌تر، جامعۀ مدنی در ارتباط با دولت، بخش مهمی از تنظیم‌کنندگی اقتصاد را بر عهده دارد اما چنین نقشی در کشورهای کمتر پیشرفته وجود ندارد. به عنوان مثال، در کشور انگلستان، سازمان‌های غیردولتی و غیربازاری در طراحی، اجرا و نظارت بر بخش خصوصی مشارکت دارند.

[1] Corporatist

[2] Toynbee & walker

[3] Williams

وی می‌نویسد در مقایسهٔ بین سازمان‌های غیردولتی و غیربازاری در کشورهای پیشرفته‌تر با بقیهٔ کشورها می‌توان به این نکته اشاره کرد که سازمان‌های جامعهٔ مدنی در این کشورها در روابط کار و استخدام بسیار فعال هستند در حالی که در کشورهای در حال توسعه بیشتر فعالیت‌های سازمان‌های غیردولتی و غیربازاری، متمرکز بر بیکاران است و کمتر نقشی در محل کار و ارائه خدمات به کارگران شاغل دارند. در کشورهای پیشرفته‌تر، سازمان‌های غیردولتی و غیربازاری دو نقش ارائه خدمات و سیاست‌گذاری را در ارتباط و تعامل مناسب با دولت و بازار بر عهده دارند اما در سایر کشورها نقش سازمان‌های غیردولتی و غیربازاری متمرکز بر ارائه خدمات است و در حوزهٔ سیاستگذاری نقشی ندارند که البته این امر بیشتر وابسته به زمینه و زیرساختی است که دولت فراهم می‌کند. سازمان‌های غیردولتی و غیربازاری در کشورهای پیشرفته‌تر در تنظیم قوانین، دستورالعمل‌ها و تدوین استانداردهای کار و اشتغال، شراکت فعالی با دولت و بخش خصوصی (بازار) دارند. درحالی‌که در کشورهای دیگر، دولت‌ها کمتر چنین نقشی را برای این سازمان‌ها قائل هستند. مشاوره به دولت و بخش خصوصی نیز نیازمند رویکرد مشخص و داشتن برنامهٔ تأثیرگذار است و همهٔ اینها سازمان‌های جامعهٔ مدنی را به سمت تخصصی‌تر شدن پیش برده اما در کشورهای در حال توسعه، خدمات سازمان‌های غیردولتی و غیربازاری متمرکز بر نیازهای اولیه و برآورده نشده ای مثل تهیهٔ غذا و دارو برای فقرا و بیکاران است.

روش‌شناسی پژوهش

۱. داده ها و روش کار

روش این پژوهش تحلیل اسنادی است. اسناد با هدف تحلیل برنامه‌ها و اقدامات اشتغال جمع‌آوری شده‌اند. اغلب اسناد در حوزهٔ اشتغال مربوط به سه سازمان است: الف) مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی ب) وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی ج) وزارت ورزش و جوانان. تمرکز نیز، بر اسنادی بوده که برنامه‌ها و اقدامات اشتغال‌زایی را طراحی، اجرا و ارزیابی کرده‌اند شامل گزارش‌های طراحی و اعلام برنامه، گزارش‌های اجرا، گزارش‌های ارزیابی و گزارش‌های سیاستی.

ابتدا اسناد مربوط به طراحی و اعلام برنامه‌ها و اقدامات اشتغال‌زایی بر اساس دورهٔ زمانی دو دهه اخیر (دههٔ ۱۳۸۰ و ۱۳۹۰)، تحلیل شده‌اند تا مشخص شود روند تحولات برنامه‌های اشتغال چگونه بوده است. با پاسخ‌گویی به این سؤال مشخص می‌شود که آیا برنامه‌های اشتغال به روز شده یا کماکان مبتنی بر سیاست‌های مالی و پولی است. با پاسخ دادن به این سؤال می‌توان مشخص نمود نقدهایی که مبتنی بر عدم موفقیت برنامه‌های اشتغال به دلیل به‌روز نبودن آنها مطرح می‌شود موجه است یا خیر. بدین منظور اسناد برنامه‌ها و سیاست‌های اشتغال در دو دهه اخیر واکاوی شده‌اند. این اسناد عبارت‌اند از: الف) سیاست‌های اعلام شده در برنامه‌های پنج سالهٔ توسعه ب) اسناد اشتغال وزارت ورزش و جوانان ج) گزارش اقدامات اشتغال وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی د) گزارش‌های سیاستی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در حوزهٔ اشتغال. با تحلیل این اسناد جهت‌گیری‌های اشتغال و همچنین روند تغییرات برنامه‌های حوزه اشتغال، مشخص می‌شود.

در گام دوم، تحلیل مضمون اسناد انجام شده‌است. برای تحلیل مضمون اسناد، مراحلی طی می‌شود. مرحلهٔ اول، آشنایی با داده‌های اسناد است. در این مرحله، در صورت نیاز، رونویسی داده‌ها انجام می‌شود و پژوهشگر با خواندن و بازخوانی مکرر داده‌ها و یادداشت‌برداری از ایده‌های اولیه، با داده‌ها انس می‌گیرد. در مرحله دوم، کدهای اولیه تولید می‌شوند، بدین معنا که ویژگی‌های جالب و معنادار داده‌ها به‌صورت نظام‌مند کدگذاری می‌شوند. مرحله سوم، جست‌وجوی مضامین است. مرحله چهارم به بازبینی مضامین اختصاص دارد، به این صورت که بررسی می‌شود آیا مضامین در ارتباط با بخش‌های کدگذاری‌شده و کل مجموعهٔ اسناد کارآمد هستند یا خیر. در مرحله پنجم، تعریف و نام‌گذاری صورت می‌گیرد، در این مرحله تحلیل مداوم برای اصلاح جزئیات هر مضمون و شکل‌دهی به داستان کلی پژوهش ادامه می‌یابد و برای هر مضمون نام‌های روشن و دقیق ارائه می‌شود. سرانجام، مرحله ششم فرصتی نهایی برای تحلیل فراهم می‌کند، در این مرحله نمونه‌های معنادار از داده‌ها انتخاب می‌شوند و تحلیل نهایی این نمونه‌ها انجام می‌شود. سرانجام «تحلیل به پرسش پژوهش و ادبیات موضوع پیوند می‌خورد و در نهایت گزارش علمی تحلیل، تولید می‌شود» (براون و کلارک، ۲۰۰۶:۹۳-۹۴).

همانگونه که در بیان مسئله بیان شد یکی از اهدف این تحقیق، ارائه چارچوب جامعه‌شناختی برای فهم و تحلیل برنامه‌های اشتغال بوده‌است برای این منظور در گام سوم مضامین تولید شده با مبانی نظری بازخوانی شده‌است. در تحقیقاتی که دربارۀ سیاست‌ها و برنامه‌های اشتغال در ایران انجام شده‌است مدام گفته می‌شود رشد اقتصادی پائین، عدم سرمایه‌گذاری، فساد اداری و نبود نظارت مسئلۀ اصلی است اما چارچوب نظری روشنی ارائه نمی‌شود و به همین دلیل مفاهیم کلی و گاه بدون ارتباط روشن و دقیق با همدیگر ارائه می‌شوند. در واقع، پاسخ به این سؤال که چگونه می‌توان، سیاست‌ها و برنامه‌های اشتغال را در چارچوب نظری روشنی تحلیل کرد کمتر مورد بحث قرار گرفته به‌ویژه این کار از منظر جامعه‌شناسی انجام نشده‌است. برای این هدف از تحلیل نظری سیاست‌ها و برنامه‌های اشتغال با بهره‌گرفتن از دیدگاه آرایش استفاده شده‌است.

یافته‌های پژوهش

این پژوهش برای پاسخ دادن به دو سؤال اساسی که در تحقیقات قبلی به طور کافی به آنها پرداخته نشده انجام شده‌است. سؤال نخست این است که برنامه‌های اشتغال‌زایی چه روندی را طی کرده و این برنامه‌ها آیا به روز شده‌است یا خیر؟ برای پاسخ به این سؤال، اسناد و برنامه‌های اشتغال، واکاوی و در جدول شماره (۱) ارائه شده‌است.

جدول ۱. روند تغییر و تداوم برنامه‌های اشتغال‌زایی در دهۀ ۱۳۸۰

برنامه	اهداف و رویکردها	اقدامات
طرح بنگاه‌های زودبازده	اعطای تسهیلات خرد به جوانان و فارغ التحصیلان	- ارائه تسهیلات به واحدهایی کمتر از ۵۰ نفر کارکن در بخش‌های مختلف
طرح کارورزی و مهارت‌آموزی	ایجاد پیوند بین دانشگاه و بازار کار	- برگزاری دوره ای کارورزی برای فارغ التحصیلان دانشگاهی - تقویت ارتباط بین صنعت و دانشگاه - حمایت از کارآفرینی جوانان - حمایت از مراکز کارآفرینی دانشگاه‌ها
توسعۀ آموزش‌های فنی‌وحرفه‌ای	افزایش مهارت عملی جوانان برای اشتغال	- هماهنگ نمودن و تطبیق آموزش‌ها و مهارت‌های فنی‌وحرفه ای با نیازهای بازار کار جوانان - گسترش و روزآمد کردن آموزش‌ها و مهارت‌های فنی‌وحرفه‌ای در مناطق مختلف کشور

مهم‌ترین برنامه اشتغال‌زایی در دهۀ ۱۳۸۰ به‌ویژه نیمۀ دوم آن، طرح بنگاه‌های زود بازده بوده‌است. تحقیقات مختلف نشان می‌دهد که این برنامه موفق نبوده‌است[۱]. این طرح که عملاً مبتنی بر ارائه تسهیلات به بنگاه‌های کوچک بود نتوانست به اهداف خود برسد. توسعۀ آموزش‌های فنی و حرفه‌ای نیز از دیگر برنامه‌های مهم اشتغال‌زایی در این دهه بوده‌است. در این دهه هر چند طرح کارورزی و مهارت‌آموزی برای اشتغال‌پذیری دانشجویان و فارغ‌التحصیلان طراحی شد اما چندان به مرحلۀ اجرا در نیامد و در دهۀ ۱۳۹۰ اجرایی شد که بیشتر در قالب مراکز فنی و حرفه‌ای پیاده شد.

جدول ۲. روند تغییر و تدام برنامه‌های اشتغال‌زایی در دهۀ ۱۳۹۰

برنامه ها	اهداف و رویکردها	اقدامات
طرح کارورزی دانش آموختگان دانشگاهی و معافیت بیمه کارفرمایی	از طریق تکمیل مهارت‌ها، جذب و به‌کارگیری جوانان دانش‌آموخته دانشگاهی	- پرداخت کمک هزینه کارورزان از طریق ارسال لیست‌های کارورزان به صندوق کارآفرینی امید

[۱]. تا سال ۱۳۸۷ حدود ۹۲۰ هزار شغل از طریق این بنگاه‌ها ایجاد شد، اما این رقم بسیار کمتر از هدف‌گذاری اولیه (۳،۱ میلیون شغل در پنج سال) بود. مرکز پژوهش‌های مجلس گزارش داد که اشتغال محقق شده تنها ۴۸/۲ درصد از اشتغال پیش‌بینی‌شده بوده‌است. گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس نشان داد که ۳۸ درصد از وام‌های پرداخت‌شده به این بنگاه‌ها در محل مورد نظر هزینه نشده و به بخش‌هایی مانند ساخت‌وساز مسکن، خرید زمین، سپرده‌گذاری بانکی یا خرید کالاهای لوکس منتقل شده‌است. همچنین، برخی بنگاه‌ها اصلاً وجود خارجی نداشتند یا غیرفعال بودند. انحراف تسهیلات، نظارت ضعیف، و فقدان توجیه اقتصادی برای بسیاری از طرح‌ها باعث شد که این برنامه به اهداف پیش‌بینی‌شده نرسد.

برنامه ها	اهداف و رویکردها	اقدامات
		- انعقاد تعداد قرارداد با کارورزان - به کارگماری کارورزان به عنوان نیروی کار توسط کارگاه های حائز شرایط مشارکت کننده در طرح، معرفی به سازمان تأمین اجتماعی و صندوق کارآفرینی امید به منظور برخورداری از معافیت بیمه‌ای سهم کارفرما
طرح مهارت آموزی در محیط کار واقعی	استفاده از ظرفیت بخش‌های غیردولتی در توسعه آموزش‌های مهارتی و نیز برای استفاده از ظرفیت-های آموزشی موجود در محیط‌های کارگاهی	- کارفرمایان از به‌کارگماری نیروی کار جوان غیر ماهر صرف نظر می‌کنند و یا به سوی بازار غیررسمی به‌کارگماری نیروی کار سوق پیدا می-کنند. در این طرح فرصت حداکثر یک ساله‌ای به کارفرما اعطا می‌شود تا به داوطلبان واجد شرایط، مهارت‌های شغلی را در محیط کار انتقال دهد.
طرح پرداخت یارانه دستمزد	هدف از اجرای طرح: پرداخت یارانه دستمزد، حمایت و کمک به کاهش هزینه جبران خدمات نیروی کار جوان به خصوص شغل‌اولی و به‌تبع آن کاهش هزینه بنگاه‌های اقتصادی	- پرداخت معادل ۳۰ درصد حداقل دستمزد به مدت یک سال به کارفرمایان
حمایت از کارآفرینی و استارت آپ‌ها	حمایت از طرح‌ها و برنامه‌های حوزه اشتغال جوانان	- حمایت از استارت‌آپ‌ها و مراکز رشد دانشگاهی
طرح‌های توسعه کارآفرینی	حمایت از کارآفرینی و فرهنگ کارآفرینی	- شناسایی و انتخاب کارآفرینان برتر - ساماندهی و نظارت بر کانون‌های کارآفرینی: - تشویق و حمایت از کارآفرینان پیشرو - کمک به ایجاد و ساماندهی مراکز مشاوره و خدمات کارآفرینی
برنامه اشتغال فراگیر (توسعه کسب‌وکار و اشتغال پایدار- تکاپو)	تحرک‌بخشی در بازار کار و ایجاد فرصت‌های شغلی به‌خصوص برای جوانان و فارغ‌التحصیلان دانشگاهی	- پرداخت تسهیلات به متقاضیان بر اساس رویکردهای مؤثر و هدفمند از طریق شناسایی و تعیین رسته‌های منتخب اشتغال‌زا به تفکیک بخش‌های اقتصادی ۳۱ استان کشور، انجام مداخلات سیاستی در بازار کار و توسعه نهادی

مقایسهٔ داده‌های جدول شمارهٔ (۱)، یعنی برنامه‌ها و اقدامات اشتغال‌زایی در دهه ۱۳۸۰ با جدول شمارهٔ (۲)، یعنی برنامه‌ها و اقدامات اشتغال‌زایی در دهه ۱۳۹۰ نشان می‌دهد که برنامه‌ها تغییرات زیادی داشته است و می‌توان گفت جدید و به‌روز شده‌است. بنابراین نمی‌توان گفت دلیل ناموفق بودن برنامه‌های اشتغال به‌روز نبودن آنها است. آنچه داده‌های جدول نشان می‌دهد برنامه‌های اشتغال از ارائه تسهیلات در قالب راه‌اندازی بنگاه‌های زودبازده به سمت کارآفرینی و مهارت‌آموزی تغییر کرده‌است. نکتهٔ دیگر، تغییر برنامه‌های اشتغال به سمت تأکید بر اشتغال جوانان است. اما چرا با وجود برنامه‌های جدید و تأکید بر مخاطب هدف واقعی، دستاورد چندانی در اشتغال وجود نداشته است.

در گزارش‌های رسمی و تحقیقات مربوط به سیاست‌های اشتغال، خوشبینی زیادی نسبت به اشتغال‌زایی برنامه‌هایی مانند کارآفرینی، مهارت‌آموزی، کارآورزی وجود دارد. در گزارش ملی وضعیت جوانان (شمارهٔ ۴)، شناخت فضای کسب و کار و تدوین سند اشتغال و کارآفرینی جوانان در دورهٔ برنامه ششم توسعه (۱۳۹۵)، که توسط وزارت ورزش و جوانان تدوین شده نقطهٔ قوت سیاست‌های اشتغال، برنامه‌های کارآفرینی و مهارت‌آموزی معرفی شده‌است. گزارش تحقیقی دیگری را وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی در سال ۱۳۹۸ با عنوان مشارکت اقتصادی جوانان و شاخص‌های کلان اقتصادی تدوین کرده که بر برنامه‌هایی مانند کارآفرینی و مهارت‌آموزی برای افزایش اشتغال به‌ویژه اشتغال جوانان تأکید شده‌است. اما بعد از گذشت چند سال از طراحی و اجرای برنامه‌هایی مانند کارآفرینی، مهارت‌آموزی و کارورزی، کماکان آمار بیکاری جوانان بیش از بیکاری متوسط جامعه است. جدول شماره (۳)، نشان می‌دهد با وجود طراحی و اجرای برنامه‌های به روز، میزان بیکاری جوانان کاهش پیدا نکرده‌است.

جدول ۳. میزان بیکاری جوانان در دهۀ ۱۳۸۰ و ۱۳۹۰

سال	۱۳۸۲	۱۳۸۵	۱۳۸۸	۱۳۹۱	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۴۰۰
میزان بیکاری جوانان	۲۱/۱	۱۹/۸	۲۲/۳	۲۵/۱	۲۷/۲	۲۸/۴	۲۷/۳

منبع: مرکز آمار و داده‌های وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی

چگونه می‌توان این برنامه‌ها را از منظر جامعه‌شناختی تحلیل کرد؟ در بخش نظری به نظریۀ آرایش بین دولت، جامعۀ مدنی و بازار برای فهم و تحلیل سیاست‌ها و برنامه‌های اشتغال پرداخته شد. از این منظر، مسئلۀ اصلی در عدم تعامل و ارتباط مناسب بین سه عرصه است. در زمانی که آرایش مناسب بین سه عرصه شکل نگیرد برنامه‌های اشتغال‌زایی هرچقدر هم دارای عناوین به‌روزی باشند به اهداف نمی‌رسند. اما آیا شواهدی وجود دارد که نشان دهد طراحی و اجرای برنامه‌های اشتغال‌زایی دچار چنین مسئله‌ای است؟ هر چند ارزیابی دقیقی از برنامه‌های اشتغال‌زایی جوانان در دهۀ ۱۳۹۰ صورت نگرفته‌است. در میان اسناد و گزارش‌ها سه سند وجود دارد که می‌توان با واکاوی آن‌ها به شواهدی از کارآمدی نظریه آرایش برای فهم و تحلیل برنامه‌های اشتغال دست یافت. این اسناد عبارت‌اند از: ۱. گزارش عملکرد قانون برنامه ششم توسعه که توسط وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی در سال ۱۴۰۰ تنظیم شده‌است. ۲. گزارش پژوهشی طرح آسیب‌شناسی و اثر بخشی رویدادهای اشتغال و کارآفرینی وزارت ورزش و جوانان و بازطراحی آنها که با حمایت وزارت ورزش و جوانان در سال ۱۴۰۰ انجام شده‌است. ۳. آسیب‌شناسی سیاست‌ها و مقررات بازار کار ایران: سیاست مداخلۀ فعال در بازار کار ایران که در سال ۱۴۰۳ توسط مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی تهیه شده‌است. در این سه گزارش دلایل عدم موفقیت برنامه‌های اشتغال‌زایی دهه ۱۳۹۰ ارائه شده و در جدول شماره (۴) تحلیل شده‌است.

جدول ۴. دلایل عدم موفقیت برنامه‌های اشتغال‌زایی دهه ۱۳۹۰

عبارت معنایی اسناد	مضمون اولیه	مضمون نهایی
کمبود نظارت تخصصی موثر و کارآمد در بررسی و اجرای طرح‌های دستگاه‌های اجرایی	مسئلۀ نظارت	مسئلۀ نظارت، اثربخشی و شفافیت
نبود نظارت دقیق بر ارائه برنامه‌ها	مسئلۀ نظارت	
عدم بررسی اثر بخشی برنامه‌ها	مشکل اثربخشی	
عدم شفافیت در چشم‌انداز	عدم شفافیت	
مشخص نبودن اهداف برنامه‌های کارآفرینی برای سمن‌ها	عدم شفافیت	
مشخص نبودن متولی کارآفرینی در کشور و برگزاری همایش‌های موازی توسط سازمان‌ها و نهادهای مختلف با عناوین مشابه	عدم هماهنگی	عدم هماهنگی و مشارکت
عدم هماهنگی لازم میان سازمان های ذیربط و دخیل	عدم هماهنگی	
عدم توجه کافی مسئولان نسبت به جایگاه کارآفرینی در کشور	توجه ناکافی	
استفاده نکردن از استادان با تجربه و متخصص در برگزاری رویدادهای کارآفرینی	نبود مشارکت متخصصین	
عدم استفاده موثرتر از ظرفیت تشکل‌ها برای اطلاع‌رسانی به جامعه هدف و مشارکت در اجرای طرح‌ها	عدم هماهنگی و مشارکت	
ناتوانی در جذب سایر سازمان‌ها	ناتوانی در جذب مشارکت	
فقدان مصوبات و قوانین کافی به منظور حمایت	عدم هماهنگی از مجرای قانون	
عدم اجرای قوانین توسط برخی نهادها	عدم هماهنگی از مجرای قانون	
کیفیت پائین محتواهای آموزش کارآفرینی	نامناسب بودن محتوای رویدادها	کیفیت پائین برنامه‌ها
مشخص نبودن یا قدیمی بودن محتواها	نامناسب بودن محتوای رویدادها	

سه مضمون عدم مشارکت و هماهنگی، مشکل نظارت، اثر بخشی و شفافیت و کیفیت پائین را چگونه می‌توان توضیح داد. بر اساس دیدگاه آرایش بین سه عرصه، موفقیت و یا عدم موفقیت سیاست‌ها و برنامه‌ها در عدم ارتباط و تعامل بین سه عرصۀ جامعۀ

مدنی، دولت و بازار است. زمانی که جامعهٔ مدنی، دولت و بخش خصوصی در حوزهٔ اشتغال مکمل یکدیگر باشند و با شیوه‌ها و روش‌های مختلف روابط کاری مؤثری داشته باشند می‌توان از هم‌افزایی بین آنها انتظار داشت که بر مسائلی مانند بیکاری یا محیط کار نامناسب، استاندرادهای ضعیف کاری و کار غیر شایسته غلبه کرد. استفاده از نقاط قوت هریک و مسئولیت‌های مربوط به هر یک از طرفین برای تضمین اشتغال بسیار ضروری است. سخن از آرایش مناسب بین جامعهٔ مدنی، دولت و بازار در اشتغال به این معنا است که سازمان‌های غیردولتی و غیربازاری چهار فعالیت و اقدام مهم انجام می‌دهند: الف) حمایت‌گرایی (از سیاست‌ها و اقدمات دولت و بازار در اشتغال)، ب) تکمیل‌کنندگی (همکاری و همراهی با سیاست‌ها و برنامه‌های دولت و بازار)، ج) اصلاح گری (اصلاح سیاست‌ها و برنامه‌های اشتغال با ارائه پیشنهادات نوآورانه در اشتغال)، د) مخالفت و نقد دولت‌گرایی و بازارگرایی در حوزهٔ اشتغال (نقد سیاست‌ها و راهبردهای نادرست و یک‌جانبه دولت در اشتغال و همچنین نقد عدم توجه بنگاه‌ها و شرکت‌ها به مسئولیت‌پذری اجتماعی).

اشتغال، موضوعی است که نیازمند ارتباط و تعامل و ایفای نقش هر سه عرصهٔ سازمان‌های غیردولتی و غیربازاری، دولت و بازار (بخش خصوصی) است. با شراکت هر سه می‌توان امیدوار بود که مسائل اقتصادی از جمله بیکاری کاهش می‌یابد. سازمان‌های غیردولتی و غیربازاری در ارتباط با دولت و بخش خصوصی از چند مسیر می‌توانند در اشتغال مؤثر باشند: شراکت در سیاستگذاری اشتغال، نظارت بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی سازمان‌ها و شرکت‌ها در حوزهٔ اشتغال، نقد و اعتراض به بخش خصوصی و دولت در قالب نمایندگی و صدای جوانان، بیکاران و کم‌توانان، این نقش‌های سازمان‌های غیردولتی و غیربازاری در ارتباط و تعامل به دو عرصهٔ دیگر ممکن می‌شود. آموزش مهارت‌آموزی (مهارت‌های سخت و نرم)، آموزش کارآفرینی. زمانی این آموزش‌ها مفید و مؤثر خواهد بود که در ارتباط با دو بخش دیگر صورت گیرد. شراکت در سیاستگذاری به چندین شکل ممکن می‌شود. شراکت در تنظیم برنامه‌ها، شراکت در تنظیم دستورالعمل‌ها و استاندرادهای شغلی و ... . نظارت بر اجرای قوانین حوزهٔ اشتغال: تنظیم گزارش نحوهٔ اجرای قوانین کار و تنظیم گزارش مسئولیت‌پذیری اجتماعی سازمان‌ها برای دولت و جامعه. نقد و اعتراض: گاهی بوروکراسی دولتی و شرکت‌های اقتصادی به وظایف خود عمل نمی‌کنند یا منابع کشور را به هدر می‌دهند. سازمان‌های جامعهٔ مدنی به عنوان سازمان‌هایی که در حکمرانی خوب نقش مهمی دارند عملکردهای دو عرصهٔ دیگر را نقد و اعتراض خود را اعلام می‌کنند که البته این وظیفه در قالب چارچوب‌های قانونی کشور از طریق اصلاح قانون تشکیل سازمان‌های غیردولتی و غیربازاری انجام می‌شود.

بحث

اغلب تحقیقات سیاست و برنامه‌های اشتغال به‌ویژه اشتغال جوانان را ناموفق ارزیابی کرده‌اند به دلیل: الف) رشد اقتصادی و سرمایه‌گذاری پائین، ب) فقدان برنامه‌ها و اقدمات به روز و جدید در حوزهٔ اشتغال. با نگاهی به روند تغییرات برنامه‌های اشتغال در دو دههٔ اخیر مشخص می‌شود که در برنامه‌های اشتغال تجدید نظر شده و از ارائه تسهیلات صِرف به سوی برنامه‌هایی مانند کارآفرینی و مهارت‌آموزی و استارت آپ‌ها تغییر جهت پیدا کرده‌است. علاوه بر این، هرچند تحلیل برنامه‌های اشتغال و نسبت آن با رشد اقتصادی کارآمد است اما کافی نیست. نتایج این تحقیق با مطالهٔ تربورن همراه است که نمی‌توان فقط با تأکید بر رشد اقتصادی موفقیت یا عدم موفقیت برنامه‌ها و اقدامات اشتغال را توضیح داد. چارچوبی که در اینجا معرفی شد تحلیل سیاست‌ها و برنامه‌های اشتغال را گونهٔ دیگری توضیح می‌دهد. برای اینکه کار و اشتغال به اندازهٔ کافی وجود داشته باشد و همهٔ به فرصت‌های کسب درآمد دسترسی داشته باشند و حقوق کار برای همه رعایت شود دولت و بخش خصوصی کافی نیستند و از بازیگری جدید با نام سازمان‌های غیردولتی و غیربازاری سخن به میان می‌آید که در ارتباط با دولت و بخش خصوصی در اشتغال مهم و تأثیرگذار است. وقتی سخن از اشتغال به میان می‌آید فقط کاهش بیکاری مطرح نیست بلکه موضوع حقوق کار، حذف کار اجباری، رفع تبعیض در محیط‌های کاری، لغو کار کودکان، حمایت از کارگران ضعیف و حاشیه‌ای نیز مطرح می‌شود. این موضوعات نیازمند فراتر رفتن از دو گانهٔ دولت یا بازار است و نیازمند آرایش مناسب بین سه عرصهٔ اصلی سازمان‌های جامعهٔ مدنی، دولت و بخش خصوصی (بنگاه‌ها و شرکت‌ها) است. در بحث اشتغال فقط تمرکز بر کاهش بیکاری نیست بلکه حمایت از ایجاد کار شایسته و صیانت از حقوق کارگران و واداشتن شرکت‌ها به پذیرش مسئولیت اجتماعی نیز هست.

سازمان بین‌المللی کار از سال ۲۰۰۰ به این طرف، بحث شراکت سازمان‌های جامعۀ مدنی در اشتغال و کار شایسته را مطرح و تلاش کرده‌است کشورها را تشویق کند بخش‌های مهمی از سازمان‌های جامعۀ مدنی را در کنار دولت و سازمان‌های کارفرمایی و کارگری در ساختار حاکمیتی خود، آنها را در فرآیند سیاست‌گذاری اشتغال درگیر کند. بنابراین، موضوع مشارکت جامعه مدنی در مورد سازمان بین المللی کار معنای خاصی دارد. اما آیا سازمان‌هایی غیر از بوروکراسی دولتی، اتحادیه‌های کارگری، انجمن‌های کارفرمایی می‌توانند سهم مثبتی در اشتغال داشته باشند؟ تجربۀ کشورهایی که در این پژوهش بررسی شد نشان می‌دهد که برخی کشورها تلاش کرده‌اند رابطه و تعامل مناسبی بین دولت، جامعۀ مدنی و بخش خصوصی (بازار) در بخش‌های مختلف به‌ویژه اشتغال ایجاد کنند. این رابطه به‌ویژه در کشورهای پیشرفته‌تر در حوزۀ سیاست‌گذاری اشتغال و روابط کار، گسترش پیدا کرده‌است.

در کشورهای فقیر خدمات دولت برای اقشار فقیر و حاشیه‌ای است. اتحادیه‌های کارگری و انجمن‌های کارفرمایی نیز وضعیتی بهتر از دولت ندارند. بنابراین سازمان‌های غیردولتی و غیربازاری درگیر ارائه خدمات اولیه به اقشار حاشیه‌ای جامعه هستند مانند تأمین غذا و بهداشت. در این میان سازمان‌های غیردولتی و غیربازاری هم وجود دارند که برای بیکاران خدمات اشتغال فراهم می‌کنند اما بسیار پراکنده و نامنسجم فعالیت دارند. در کشورهای کمتر پیشرفته یا به اصطلاح در حال توسعه سازمان‌های غیردولتی و غیربازاری در حال گسترش هستند. در این کشورها قبلاً فضا برای این سازمان‌ها محدود و دولت‌ها نسبت به آنها مشکوک بودند و کمتر به سهم آنها اهمیت می‌دادند و اعتمادی به فعالیت‌های آنها وجود نداشت اما با گسترش نابرابری و بیکاری، تشکل‌های غیردولتی و غیربازاری وارد عمل شده‌اند و نقش بیشتری در ارائه خدمات به جامعه داشته‌اند و دولت‌ها مجبور شده‌اند آنها را به رسمیت بشناسند. به‌ویژه دستاوردهای آنها در ارائه خدمات به فقرا، اشتغال معلولین و افراد حاشیه‌ای و کار کودکان قابل توجه بوده است. بنابراین سیاست به رسمیت شناختن و به کار گرفتن سازمان‌های غیردولتی و غیربازاری توسط دولت در کشورهای کمتر پیشرفته به دلیل نقش این سازمان‌ها در ارائه خدمات متعدد اشتغال به‌ویژه برای گروه‌های کم‌درآمد جامعه حائز اهمیت است.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

برنامه‌ها و راهبردهای اشتغالزایی را از چشم‌اندازهای مختلفی می‌توان تحلیل کرد و برای موفق یا ناموفق بودن اقدامات اشتغال‌زایی چارچوب نظری ارائه کرد. از منظر علم اقتصاد مسئله بر سر دو گانۀ دولت یا بازار است. از این منظر سؤال این بوده‌است که آیا مداخلۀ دولت وضعیت اشتغال را بهتر یا بدتر می‌کند. علاوه بر این موضوع اشتغال یک مسئلۀ اقتصادی تلقی می‌شود که با مفاهیمی مانند رشد اقتصادی و سرمایه‌گذاری گره خورده است. در این دیدگاه همه چیز به رشد اقتصادی و سرمایه‌گذاری محول می‌شود اما در بحث از رشد اقتصادی دوباره بحث کدام یک بهتر است (دولت یا بازار آزاد) مطرح می‌شود. در این میان نقش و جایگاه جامعۀ مدنی کمتر مورد توجه قرار گرفته‌است. دیدگاه‌های اقتصادی برای تحلیل برنامه‌ها و اقدامات اشتغال هرچند مفید هستند اما کافی و بسنده نیستند. اما آیا می‌توان چارچوبی جامعه‌شناختی برای تحلیل برنامه‌ها و راهبردهای اشتغال ارائه کرد؟ جامعه‌شناسی با رویکرد رابطه‌ای و آرایش مناسب بین جامعۀ مدنی، دولت و بازار از دو گانۀ دولت یا بازار برای فهم و تحلیل جامعه و اقتصاد فراتر می‌رود. در بخش یافته‌ها و در تحلیل مضمون اشاره شد که برنامه‌ها و اقدامات اشتغال دارای مسائلی مانند عدم شفافیت، مشکل نظارت و نبود هماهنگی و در نتیجه کیفیت پائین است. چگونه می‌توان چنین مسائلی را فهم و تحلیل کرد. شفافیت، نظارت، هماهنگی و در نتیجه موفقیت برنامه‌های اشتغال معطوف به حضور جامعۀ مدنی و آرایش مناسب با دولت و بازار است. نوذری (۱۴۰۰)، می‌نویسد دولت‌ها در ایران همیشه سعی کرده‌اند تمام خدمات مورد نیاز جامعه را خود یا گاهی با همراهی بخش خصوصی ارائه کنند و وجود این سازمان‌ها را غیر ضروری تلقی کنند اما امروزه این بحث مطرح شده‌است که این سازمان‌ها نقش مهمی در توسعه جامعه دارند و نمی‌توان از نقش آنها غفلت کرد. هرچند که دولت‌ها سعی می‌کنند آنها را به عنوان پیمانکار خود تلقی کنند که مجری اهداف و برنامه‌های از پیش تعیین شده دولتی باشند، اما آیا با به رسمیت شناختن سازمان‌های غیربازاری و غیردولتی و کاهش محدودیت آنها در ارائه خدمات می‌توان انتظار داشت فضا برای شراکت آنها در تدوین سیاست‌های مختلف مانند اشتغال فراهم شود؟ در ایران، دولت‌ها معمولاً انتظار دارند که این سازمان‌ها بار ارائه خدمات به بخش‌هایی از جامعه را به دوش بکشند اما برای نقش سیاست‌گذاری آنها کمتر اشتیاق دارند و زمینه لازم را برای این نقش فراهم نکرده‌اند. در کشورهای پیشرفته‌تر، دولت‌ها زمینه‌ساز نقش

سیاست‌گذاری این سازمان‌ها در تعامل با بازار و بوروکراسی دولت بوده‌اند. سازمان‌های غیردولتی و غیربازاری در کشوری مانند ایران برای ایفای نقش مهم در ارائه خدمات و سیاست‌گذاری در حوزهٔ اشتغال، چالش‌ها و مسائل کلیدی وجود دارد و آن چگونگی ارتباط مناسب با دولت و بخش خصوصی است. اگر آرایش مناسب و هماهنگی مؤثر بین این بخش و سازمان‌های دولتی و شرکت‌ها و بنگاه‌ها شکل بگیرد کیفیت و کارایی خدمات و سیاست‌های اشتغال بهتر خواهد شد. بارزترین مزیت ارتباط و تعامل مناسب این سازمان‌ها با دولت و بخش خصوصی این است که پوشش خدمات اشتغال در کشور بیشتر و فراگیرتر می‌شود. بدون این ارتباط، خدمات سازمان‌های غیردولتی و غیربازاری پراکنده و محدود به مناطق خاصی می‌شود و پایدار نیست. عدم پایداری به این نکته بر می‌گردد که بدون توجه به قوانین و سیاست‌های دولت، خدمات اشتغال این سازمان‌ها کوتاه مدت خواهد بود. بدون آرایش مناسب بین این سه عرصه هرکدام رویکرد خاص خودشان را در حوزهٔ اشتغال دنبال می‌کنند که این مسئله اثربخشی و مقیاس خدمات و سیاست‌ها را کاهش می‌دهد. بحث مهم این است که در سطح ملی و محلی، سازمان‌های غیردولتی و غیربازاری، بوروکراسی اداری و بخش خصوصی، مسئولیت طراحی و اجرای برنامه‌ها و اقدامات مربوط به اشتغال را به صورت مشترک و شفاف بر عهده داشته و تصمیمات و اقدامات آنها در قالب داده‌ها و اطلاعات کامل و شفاف که امکان ارزیابی و نظارت را فراهم کند در اختیار همه قرار گرفته این اقدامات و فعالیت‌ها مستندسازی شود. با این شکل از کار، همهٔ در جریان فعالیت‌ها و اقدامات مربوط به اشتغال قرار می‌گیرند و تعهدات و گزارش‌دهی فعالیت‌هایشان را بر عهده دارند و اگر ضعف و اشکالی در عملکرد وجود داشته باشد بر عهده همه است و سعی می‌کنند راه‌حل‌های مؤثرتری برای این مسئله بیابند.

شراکت هر سه بازیگر در سیاستگذاری و برنامه‌ریزی منوط به ارائه اطلاعات لازم درباره ساختار، راهبردها، نحوهٔ عملکرد، پاسخگویی و شفافیت است. این اطلاعات به طرفین این امکان را می‌دهد که شناخت دقیق‌تری از هم داشته باشند و پیوند نزدیکی با هم برقرار کنند. به عبارتی گفتگوی اجتماعی بین سه عرصه برای فهم دقیق مسئله و ارائه راه‌حل در حوزهٔ اشتغال وابسته به شناخت دقیق و شفافیت و پاسخگویی هر یک از آنهاست. ارائه خدمات و سیاست‌گذاری در حوزهٔ اشتغال، نیازمند استفاده از همهٔ ظرفیت‌ها است. هر سه عرصه در صورت شفافیت و پاسخگویی، دیدگاه‌ها، تجربیات و نوآوری‌هایی دارند که در صورت یک گفتگوی اجتماعی و شراکت می‌توانند منسجم بیان کنند. چنین شکلی از کار نیرو و انرژی زیاد و تصمیمات ناشی از خرد عمومی ایجاد می‌کند که بر وضعیت اشتغال اثرگذار است. بدون ارتباط و تعامل مناسب و حمایت سه عرصه، خدمات و سیاست‌ها پراکنده و نامنسجم باقی می‌مانند.

ارتباط و تعامل مناسب بین سه عرصه در حوزهٔ اشتغال، مسائل مختلف و منافع متعدد بازیگران در این حوزه را آشکار می‌کند و توجه را به ابعاد مختلف موضوع اشتغال نشان می‌دهد ابعادی که در صورت عدم ارتباط بین سه عرصه نادیده گرفته می‌شدند. چنین ارتباط و شراکتی می‌تواند نوآوری‌ها را برای برون رفت از مسئله بیکاری ارائه کند. در شرایط آشفتگی‌های مالی، ناامنی شغلی و از دست رفتن مشاغل برای جامعهٔ ما حیاتی است که تعامل و شراکت بین سه عرصهٔ جامعهٔ مدنی، دولت و بازار در دستور کار قرار گیرد. برای مسائل مختلفی مانند بیکاری که کشور ما با آنها مواجه است راهی جز مشارکت سه عرصه وجود ندارد و باید بدانیم که راه‌حل‌های سنتی دیگر جوابگو نیستند. دیگر نمی‌توان جامعه را منفعل در نظر گرفت که چشم به دست دولت و چیزی که او می‌دهد بدوزد و یا تصور کنیم که فقط بازار خودتنظیم‌گر و بخش خصوصی به تنهایی و مستقل از دولت و جامعهٔ مدنی نوشداروی بیکاری است. در ایران هم بخش خصوصی و هم سازمان‌های غیردولتی و غیربازاری از عدم شراکت در برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری گله دارند و با دولت در حوزهٔ اقدامات، خدمات و سیاست‌های اشتغال اختلاف نظر دارند که این موضوع هم باعث هدر رفتن منابع و ایجاد اختلاف و تضاد بین سه عرصه می‌شود و هم برنامه‌ها و اقدامات اشتغال را با شکست مواجه می‌سازد.

ملاحظات اخلاقی

نویسندگان، اصول اخلاقی را در انجام و انتشار این پژوهش علمی رعایت نموده‌اند و این موضوع مورد تأیید همه آن‌هاست.

مشارکت نویسندگان

نویسنده اول: تهیه و آماده‌سازی اسناد، تحلیل و تفسیر اطلاعات و نتایج، تهیه پیش‌نویس مقاله.

نویسنده دوم: استاد راهنمای پایان‌نامه، طراحی پژوهش، نظارت بر مراحل انجام پژوهش، بررسی و کنترل نتایج، اصلاح، بازبینی و نهایی‌سازی مقاله.

نویسنده سوم: استاد راهنمای دوم یا استاد مشاور پایان‌نامه، مشارکت در طراحی پژوهش، نظارت بر پژوهش، مطالعه و بازبینی مقاله.

نویسنده چهارم: استاد مشاور پایان‌نامه، مشارکت در طراحی پژوهش، نظارت بر پژوهش، مطالعه و بازبینی مقاله.

تعارض منافع

بنا بر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

حامی مالی

مقاله حاضر حمایت مالی نداشته است.

سپاسگزاری

نویسندگان بدین وسیله مراتب قدردانی و سپاس صمیمانه خود را از داوران گرامی به‌خاطر ارائه نظرات سازنده ساختاری و علمی ابراز می‌دارند؛ نظرات ایشان، نقش بسزایی در ارتقای کیفیت این دست‌نوشته داشته است.

منابع

آل‌عمران، رویا؛ آل عمران، محمد صادق و کسمایی‌پور، وحیده (۱۳۹۳). بررسی تأثیر بهره‌وری نیروی کار بر بیکاری در ایران، *مدیریت بهره‌وری*، ۸ (۲۹) ۴۷-۶۰.

امیری، میثم؛ یزدانی، پدرام؛ میرزایی، مجید و خوشبخت، فهیمه (۱۳۹۰). بررسی چالش‌ها و راهبردهـای دستیابی به اشتغال کامل (با تمرکز بر استان تهران). *مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران*.

امینی علیرضا (۱۳۹۴). تحلیل بازار کار و سیاست‌های اشتغالزایی اقتصاد ایران (با تأکید بر برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی). *مجله اقتصادی*، ۵(۶)، ۴۰-۲۳.

امینی میلانی، مینو؛ علی‌پور، محمد صادق و محمودزاده، علیرضا (۱۴۰۰). ارزیابی سیاست‌های اشتغال در ایران. *مطالعات و سیاست‌های اقتصادی*، ۸(۱)، ۷۸-۱۰۶

ایوانز، پیتر و راچ، جیمز (۱۳۸۲). بوروکراسی و رشد اثر ساختارهای دولت «وبری» بر رشد اقتصادی: یک تحلیل مقطعی، ترجمۀ فریبا مومنی. *فصلنامه اقتصاد سیاسی*،۳، ۱۸۶-۲۱۷.

جهانگرد، اسفندیار و دانشمند، آرین (۱۳۹۸). *مشارکت اقتصادی جوانان و شاخص‌های کلان اقتصادی*. طرح پژوهشی، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، ۱.

زمان‌زاده، حمید و الحسینی، صادق (۱۳۹۱). *اقتصاد ایران در تنگنای توسعه*. تهران: مرکز.

سطوتی جعفر و ازندریانی، گرجی (۱۳۹۷). تحلیلی بر جایگاه حق اشتغال جوانان در قانون اساسی و اسناد فرادستی توسعه ملی. *مطالعات راهبردی ورزش و جوانان*، ۱۷(۴۰)، ۱۷۷-۱۹۸.

عزیزخانی، فاطمه (۱۴۰۳). *آسیب‌شناسی سیاست‌ها و مقررات بازار کار ایران: سیاست‌های مداخلۀ فعال در بازار کار*. گزارش سیاستی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

فارمر، راجر(۱۳۹۱). *اقتصاد چگونه کار می‌کند*. ترجمۀ محمدرضا فرهادی‌پور، تهران: دنیای اقتصاد.

فیضی، زهرا (۱۴۰۰). *آسیب‌شناسی و اثربخشی رویدادهای اشتغال و کارآفرینی وزارت ورزش و جوانان و بازطراحی آنها*. طرح پژوهشی. وزارت ورزش و جوانان.

گرینت، کیت (۱۳۸۲). *زمینۀ جامعه‌شناسی کار*. ترجمۀ پرویز صالحی، تهران: مازیار.

گزارش عملکرد قانون برنامۀ ششم توسعه (۱۴۰۰). وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی.

گزارش‌های ملی وضعیت جوانان، گزارش شمارۀ ۴ شناخت فضای کسب‌وکار جوانان و تدوین سند اشتغال و کارآفرینی جوانان در دورۀ برنامه ششم توسعه (۱۳۹۷). وزارت ورزش و جوانان.

نوذری، حمزه (۱۴۰۰). *جامعه‌شناسی و فهم جامعۀ ایران: دیدگاه آرایش‌های مختلف بین جامعۀ مدنی، دولت و بازار*. تهران: مروارید.

نوذری؛ حمزه (۱۴۰۱). *بررسی نقش و جایگاه سازمان‌های غیردولتی و غیربازاری در اشتغال جوانان*. طرح پژوهشی. ایسپا.
هازلیت، هنری (۱۳۹۱). *اقتصاد در یک درس*. ترجمهٔ محسن رنجبر و نیلوفر اورعی، تهران: دنیای اقتصاد.
هرندی، فاطمه و فلاح محسن‌خانی، زهره (۱۳۸۶). *اشتغال جوانان و چالش‌های آن*. *رفاه اجتماعی*، ۶ (۲۵)، ۱۳۳-۱۴۶.
هزارجریبی جعفر و سبحانی بهمن (۱۳۹۷). *راهبرد سیاستگذاری اشتغال جوانان در ایران*. *مطالعات راهبردی ورزش و جوانان*. ۱۷(۴۱).
وبر، ماکس (۱۳۸۴). *اقتصاد و جامعه*. ترجمهٔ عباس منوچهری، مهرداد ترابی‌نژاد و مصطفی عمادزاده. تهران: سمت.

References

Alimran, R., Alimran, M.S. & Kasmaeipour, V. (2014). Examining the effect of labor productivity on unemployment in Iran. *Productivity Management*, 8(29), 47–60. (in Persian)

Amini Milani, M., Alipour, M.S. & Mahmoudzadeh, A. (2021). Evaluation of employment policies in Iran. *Economic Studies and Policies*, 8(1), 78–106. (in Persian)

Amini, A. (2015). Analysis of the labor market and employment policies in Iran's economy (with emphasis on the Fourth Development Plan). *Economic Journal*, 5(6), 23–40. (in Persian)

Amiri, M., Yazdani, P., Mirzaei, M. & Khoshbakht, F. (2011). Challenges and strategies for achieving full employment (focus on Tehran province). Tehran: Center for Studies and Urban Planning. (in Persian)

Azizkhani, F. (2024). Pathology of labor market policies and regulations in Iran: Active intervention policies in the labor market. Policy Report, *Research Center of the Islamic Consultative Assembly*. (in Persian)

Block, F. & Evans, P. (2005). The state and the economy. In N. Smelser & R. Swedberg (Eds.), *The handbook of economic sociology* (pp. 26-48). Princeton, NJ: Princeton University Press.

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101

Duncan, G. & Serge, P. (2000). Welfare Regimes and the Experience of Unemployment in Europe. In G. Duncan & P. Serge (Eds.), *Oxford: Oxford University Press*, pp. 380–412.

Evans, P. & Rauch, J.E. (1999). Bureaucracy and Growth: A Cross-National Analysis of the Effects of "Weberian" State Structures on Economic Growth. *American Sociological Review*, 64(5), 748–765.

Evans, P. & Rauch, J.E. (2003). Bureaucracy and growth: The effect of 'Weberian' state structures on economic growth – a cross-sectional analysis. Translated by Fariba Momeni. *Quarterly Journal of Political Economy*, 3, 186–217. (in Persian)

Evans, P. (1995). *Embedded Autonomy: States and Industrial Transformation*. Princeton: Princeton University Press.

Evans, P. (1997). The Eclipse of the State? Reflections on Stateness in an Era of Globalization. *World Politics*, 50, 62–87.

Evans, P. (2002). Beyond 'Institutional Monocropping': Institutions, Capabilities, and Deliberative Development. Typescript.

Farmer, R. (2012). *How the economy works*. Translated by Mohammadreza Farhadipour. Tehran: Donya-e-Eqtesad. (in Persian)

Feyzi, Z. (2021). Pathology and effectiveness of employment and entrepreneurship events of the Ministry of Sports and Youth and their redesign. Research Project, Ministry of Sports and Youth. (in Persian)

Granovetter, M. (1974). *Getting a Job: A Study of Contacts and Careers*. Chicago: University of Chicago Press.

Granovetter, M. (1983). The strength of weak ties: A network theory revisited. *Sociological Theory*, 1, 201–233.

Granovetter, M. (1985). Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness. *American Journal of Sociology*, 91, 481–510.

Grint, K. (2003). *The Sociology of Work: An Introduction*. Translated by Parviz Salehi. Tehran: Maziar. (in Persian)

Harandi, F. & Fallah Mohsankhani, Z. (2007). Youth employment and its challenges. *Social Welfare*, 6(25), 133–146. (in Persian)

Hazlitt, H. (2012). *Economics in One Lesson*. Translated by Mohsen Ranjbar & Niloofar Oraei. Tehran: Donya-e-Eqtesad. (in Persian)

Hezarjaribi, J. & Sobhani, B. (2018). Employment policy strategies for youth in Iran. *Strategic Studies of Sport and Youth*, 17(41). (in Persian)

Jahangard, E. & Daneshmad, A. (2019). Youth economic participation and macroeconomic indicators. Research Project, Ministry of Cooperatives, Labor, and Social Welfare. (in Persian)

Jessop, B. & Sum, N.L. (2006). *Beyond the Regulation Approach: Putting Capitalist Economies in their Place*. Cheltenham: Edward Elgar.

Ministry of Cooperatives, Labor, and Social Welfare (2021). Performance report of the Sixth Development Plan. (in Persian)

Ministry of Sports and Youth (2018). National reports on the status of youth, Report No. 4: Understanding the youth business environment and developing the youth employment and entrepreneurship plan in the Sixth Development Program period. (in Persian)

Nozari, H. (2021). Sociology and understanding of Iranian society: Perspectives on the relationship between civil society, the state, and the market. Tehran: Morvarid. (in Persian)

Nozari, H. (2022). The role and position of non-governmental and non-market organizations in youth employment. Research Project, ISPA. (in Persian)

Polanyi, K. (2012). *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time*. Translated into Persian by Mohammad Maljoo. Tehran: Pardise Danesh. (in Persian)

Satvati, J. & Gorji Azandariani (2018). An analysis of the position of youth employment rights in the Constitution and upper-level national development documents. *Strategic Studies of Sport and Youth*, 17(40), 177–198. (in Persian)

Toynbee, P. & Walker, D. (2001). *Did Things Get Better? An Audit of Labour's Successes and Failures*. Harmondsworth: Penguin.

Weber, M. (2005). *Economy and Society*. Translated by Abbas Manouchehri, Mehrdad Torabi-Nejad & Mostafa Emadzadeh. Tehran: SAMT. (in Persian)

Williams, S., Abbott, B. & Heery, E. (2015). Civil governance in work and employment relations: How civil society organizations contribute to systems of labour governance. *Journal of Business Ethics*. https://doi.org/10.1007/s10551-015-2812-0

Zamanzadeh, H. & Al-Hosseini, S. (2012). *Iran's economy in the bottleneck of development*. Tehran: Markaz. (in Persian)